

DE VIJF SEQUENSEN en de DEUTSCHE MESSE

door Gerard Weel

In mijn ervaring met de liturgie van mijn parochie in de tachtiger en negentiger jaren van de vorige eeuw heb ik gemerkt dat bij het ten gehore brengen van de meest geliefde gezangen van koor en kerkvolk vaak weinig kennis meespeelde van de achtergrond en de inhoudelijke betekenis ervan. Als ik zo pedant was om daarin wat belerend op te treden, merkte ik overigens dat er eigenlijk veel belangstelling was voor enige kennis in deze. Nu ik in de gelegenheid ben mezelf wat meer te verdiepen in geschiedkundige wetenswaardigheden, wil ik proberen in deze bijdrage enkele vaak gehoorde gezangen te voorzien van wat cultuurhistorische informatie en er tevens een metrische vertaling van de teksten aan toe te voegen waardoor het mogelijk wordt ze ook in het Nederlands te zingen.

Ik draag dit werkstuk op aan de vele koren van ons bisdom en van de parochie Hoorn waar ik in mijn actieve jaren met veel plezier mee heb samengewerkt. Bijzonder aan de heren Jos Moeskops, Mark Heerink, Alwies Cock en Gerard Arendsen alsmede mevrouw Nia Vriend en de dames Carpentier wil ik op deze wijze mijn erkenning betuigen. Wat ik in deze scriptie naar voren breng, is -op de vertalingen na- niet erg origineel, maar ik ben ervan overtuigd dat mijn teksten kunnen bijdragen aan een nog grotere waardering voor het ons overgeleverde erfgoed.

Hoorn, november 2004

de verrezene

De Sequensen

Reeds in de oude (gregoriaanse) misgezangen van de vroege middeleeuwen werd in het vervolg van het Graduale -dat is de tussenzang tussen de lezingen- nog een tweede tussenzang opgenomen: een zgn. alleluia-vers of een "tractus". De laatste was zonder de alleluia-kreet en dus meer geschikt voor voor b.v. de vastentijd, maar de eerste had meestal een uitgewerkt alleluia, waarvan de laatste a langdurig werd aangehouden en zelfs uitvoerig gevarieerd in een eigen melodie, de jubilus genaamd. Het woord allelu-ia komt uit de oud-Joodse liturgie (Hallelu=Laten wij loven; Ja=God) en is een lofprijzingskreet of een uiting van vreugde en dank. Het was vaak een reactie op een psalmtekst. Het woord zelf komt ook in het Nieuwe Testament voor: Openbaringen 19,1-6. Men zegt dat het als eerste van de kinderliedjes door vrome ouders aan kleuters werd geleerd. Het werd ook gebruikt als wekroep bij het opstaan van de monniken op de kloosterslaapzalen, als volksdeuntje op de dorpspleinen, als krijgslied in de kazernes (en bij aanvallen op de vijand!) en als verrijzeniskreet (ook bij begrafenissen). De langere melodie (ook melisma, neuma, vocalisme of jubilatio genoemd) was moeilijk te onthouden zonder tekst en daarom ging men op de notenreeksjes woorden plaatsen, soms erboven soms eronder gezet, die zich tot teksten ontwikkelden, prosen genaamd. Meestal op elke noot een lettergreep van een woord, dus syllabisch. Dit verschijnsel noemde men 'versus ad sequentias' en daar komt dus de naam sequens of sequentia vandaan, die "vervolgstuk" betekent. Een zekere Amalarius van Metz uit het begin van de negende eeuw komt de eer toe die naam voor het eerst te hebben gebruikt. Spoedig ging men deze verlengstukken indelen en via herhaling van stukjes melodie bewerken tot strofen van een gedicht. Het waren vaak dubbelstrofen met een bepaald rijmschema waarin eerst nog de slot-a van alleluia te herkennen was. Het werden steeds meer een soort hymnen. Het rijmschema was vaak aab-ccb, maar vooraf en als slot bewaarde men dikwijls een eigensoortig regelpaar.

Er ontstond in de loop der eeuwen een hausse in het sequensenmaken: er zijn er waarschijnlijk vijfduizend gemaakt (alleen al ongeveer driehonderd rond Utrecht) waarvan er 4500 werden uitgegeven. Ze werden gerangschikt volgens het liturgisch jaar, dus te beginnen bij de Advent of bij Kerstmis en ze betroffen de algemene liturgie, de heiligenfeesten en de meer regionale vierdagen. Ze werden niet in het officiële gedeelte van de liturgische boeken opgenomen, maar in een soort aanhangsel, waaruit blijkt dat men ze toch enigszins secundair vond. Van Dale geeft twee betekenissen van het woord sequens: a. herhaling van een reeks noten op een andere hoogte ofwel een voortzetting van een motief in een zich herhalende vorm, en b: kerkelijk gezang met syllabische tekst en melodie. Een verzameling van sequenties heette een sequentiale of prosarium en ook wel: een sequentiarium of troparium. In een graduale stond vaak de muziek erbij, in een missaal alleen de tekst. In de oudste handschriften staat de melodie soms in de marge (melismatisch genoteerd) en soms de tekst syllabisch boven de melodie of andersom, maar er zijn ook handschriften met notenbalken waar alleen de melodie syllabisch genoteerd staat. En er zijn er ook waar alleen de tekst in handschrift staat maar de melodie er gedrukt bij. In de vorige eeuw zijn er veel uitgaven van sequensen verzorgd na grondig onderzoek: in Graz en Wenen in 1913, in Macon in 1952, in Rouen in 1961 en in Amsterdam in 1965. Deze laatste editie heet het Utrechts Prosarium en bevat 77 sequensen.

Men neemt aan dat de oorsprong van de sequenscultuur ligt in "het Oosten" en dat zij via Augustinus en Cassiodorus het eerst in het westen opbloeide in het klooster van Sankt Gallen in Zwitserland, waar in de negende eeuw een monnik

die Notker Balbulus (=de Stamelaar) heette en die leefde van 840 of 851 tot 912 geïnspireerd door een zekere Iso uit het klooster van Jumièges de eerste syllabische teksten maakte op korte melodiën die waarschijnlijk al in omloop waren. Hij wilde meer zelfstandige liederen scheppen die loskwamen van het alleluia-woord. Hij heeft er ongeveer veertig nagelaten, maar men weet niet of ze alle van hem zelf waren en ook niet of hij én de tekst én de melodie heeft geschapen. Het “Media Vita” wordt aan hem toegeschreven. Het werd later door Luther verwerkt in zijn “Mitten wir im Leben sint mit dem Tod umfassen”. In 820 was er in de kerken al een paastroop in zwang die ten grondslag ligt aan het Victimae Paschali Laudes, de sequens die op naam staat van een navolger van Notker, Wipo, de hofkapelaan van Koenraad II en Hendrik III in het begin van de elfde eeuw. In een latere fase verplaatste het maken van sequensen zich naar Noord-West Frankrijk met als hoogtepunt het werk van Adam van St. Victor in Parijs, die er vijfenveertig maakte, de tekst én de muziek. Hij leefde, geboren in Bretagne, van het begin van de twaalfde eeuw tot 1177 of 1192 en verplichtte zich tot een minder vrije vorm die toch geen afbreuk doet aan de rijkdom van de inhoud. Ook hij had dus een voorganger in genoemde Wipo die rond 1050 sequensen, in elk geval sequensenmelodiën, heeft gemaakt. In de loop van de Middeleeuwen namen de sequensen steeds meer de hymne-vorm aan en hun aantal werd zo overvloedig dat het Concilie van Trente in 1550 besloot er slechts vijf van officieel in de liturgie op te nemen: die van Pasen “Victimae Paschali Laudes”, die van Pinksteren “Veni Sancte Spiritus”, die van Sacramentsdag (op tekst van Thomas van Aquino) “Lauda Sion Salvatorem”, die van Maria’s Smartendag “Stabat Mater Dolorosa” en die van Allerzielen “Dies Irae, Dies Illa”. Ze werden in het Missale Romanum van 1570 afgedrukt. De kloosterorden mochten in eigen kring wel de binnen hun traditie gemaakte sequensen in de liturgie blijven zingen. Het oudste Sequentiarium stamt uit Frankrijk (933), daarna komt dat uit Duitsland (955), vervolgens de Engelse uitgave van het einde van de tiende eeuw, de Italiaanse van de elfde eeuw en de Spaanse van het begin van de twaalfde eeuw. Uit de loop der eeuwen zijn ons naast de genoemde nog de volgende auteursnamen overgeleverd: Waldram van Sankt Gallen (negende eeuw), Ekkehart van Sankt Gallen (gest. 973), Fulbert van Chartres (gest. 1028), Berno van Reichenau (gest. 1048), Hermannus Contractus (gest. 1054), Gottschalk van Limburg (gest. 1098), Hildegard van Bingen (gest. 1189), Stephan Langton (gest. 1228), Thomas van Celano (gest. na 1250), Thomas van Aquino (gest. 1274) en Jacopone da Todi (gest. 1306).

Voor wie zich verder in de sequensenwetenschap wil verdiepen volgen hier enkele namen van geleerden die zich ermee beziggehouden hebben: Bannister, Burtsch, Wagner, Werner, Prévost, Mercati, Guittard, Gühr, Julian, Dreves, Daniëls, Jungmann, Drinkweiler, Hesbert, de Goede, Moberg, van den Steinen, Rajeczky, Chailley, Stáblein. Maar de meest verdienstelijke is Cl. Blume S. J.. In de volgende hoofdstukken zal ik de vijf door Trente gehandhaafde sequensen apart onder de loep nemen en de tekst ervan met een eigen nieuwe, op de muziek passende vertaling presenteren. Want deze cultuurschat mag niet verloren gaan!

Victimae Pascali Laudes

Dit is ongetwijfeld de oudste van de vijf officiële door het concilie van Trente erkende sequenties. Ze wordt toegeschreven aan de keizerlijke hofkapelaan Wipo die waarschijnlijk stierf in 1050. Hij was van Bourgondische afkomst en vertoefde enige tijd in Lausanne. Meer nog dan om zijn sequensen is hij bekend gebleven als dichter van andersoortige verzen en als historicus. Als je zijn *Victimae* vergelijkt met wat er van de oudere sequensen is bewaard gebleven, valt op dat hier al duidelijk sprake is van ritme en rijm. Het ligt voor de hand te denken dat de vroegmiddeleeuwse paastekst (de dialoog met de vrouwen bij het graf van de verrezene, gedateerd rond 1020) die als spel werd gebracht in de kerk en die teruggaat op het paasevangelie, ook ten grondslag ligt aan Wipo's tekst. Het gedicht is nogal symmetrisch: het begint met twee met de eerste strofe rijmende openingsregels en het sluit met een slotvers van vier regels waarvan er drie rijmend zijn, afgesloten met *Amen* en *Alleluia*. Daartussen staan twee maal twee vierregelige strofen met het volgende rijmschema: *abba, ccdd, eeff, gggh*. Tweemaal twee is in dit geval geen vier omdat het eerste tweetal dezelfde melodie heeft die verschilt van de eveneens gepaarde melodie van het tweede tweetal. Het begin van de slotstrofe heeft bijna dezelfde melodie als het begin van de eerste twee gepaarde. Men spreekt van een Dorische zangwijze. Het gedicht is bijna geheel syllabisch op muziek gezet: ik telde slechts tien niet-syllabische elementen: de tweede *a* van *Maria*, de *e* van *viventis*, de *e* van *resurgentis*, de tweede *e* van *testes*, de *e* van *mea*, de *ae* van *Galilaeam*, de tweede *e* van *miserere*, de *A* van *Amen* (op drie noten), de *e* van *Amen* en de *u* van *Alleluia*. Maar dat geldt alleen voor de notatie van Solesmes zoals wij die kennen. Men is er haast zeker van dat deze sequens een uitwerking is van het alleluia-vers "Pascha nostrum immolatus est Christus" op een tekst van Paulus (1 Cor. 5,7). Er zijn ook enkele tekstvarianten, b.v. "praecedet suos in Galilaeam" luidt elders: "precedit vos in Galilaea". Maar de meest opvallende wijziging is die van het *Missale Romanum* van Trente: waar eerst (vóór de afsluitende slotstrofe) stond: "Credendum est magis soli Mariae veraci quam Iudaeorum turbae fallaci." (Men moet meer geloof hechten aan de ene waarachtige Maria dan aan de onwaarheid sprekende menigte der Joden) werd deze antisemitische constructie weggelaten en volgde meteen het 'Scimus Christum...' Daarmee corrigeerde Trente de oude anti-Joodse kerkelijke traditie! Voor meer literatuur over het *Victimae*: zie Fischer, Julian, Dreves en Blume.

Officium et Missa in die Paschae

Non repetitur Alleluia. sed statim dicitur :

Séq.
1.

V
Ictimae paschá-li láudes * ímmolent Christi- áni,

Agnus redémit óves : Christus ínnocens Pátri reconci-

li- ávit peccatóres. Mors et ví-ta du-éllo conflixére mirán-

do : dux vítae mórtu-us, régnat vívus. Dic nóbis Mari- a,

quid vidisti in vi-a? Sepulcrum Christi viventis, et gló-
 ri-am vídi resurgéntis : Angé-licos téstes, sudá-ri-um, et
 véstes. Surrexit Christus spes mé- a : praecedet sú-os in Ga-
 lilaé- am. Scimus Christum surrexisse a mórtu- is vere :
 tu nóbis, víctor Rex. mi-se-ré-re. Amen. (Alle-lú-ia.)

Victimae paschali laudes
 immolent christiani.
 Agnus redemit oves:
 Christus innocens Patri
 reconciliavit
 peccatores.
 Mors et vita duello
 conflixere mirando:
 dux vitae mortuus
 regnat vivus.
 Dic nobis, Maria,
 quid vidisti in via?
 Sepulcrum Christi viventis
 et gloriam vidi resurgentis,
 angelicos testes,
 sudarium et vestes:
 surrexit Christus spes mea,
 praecedet suos in Galileam.
 Scimus Christum surrexisse
 a mortuis vere;
 tu nobis victor rex
 miserere.
 Amen.
 Alleluia.

Christenen, komt nieuw geschapen
 juichend het paaslam nader.
 't Lam verlost de schapen:
 Christus bracht tot zijn Vader
 zondaars verzoend terug
 zonder wapen.
 Dood en leven bestreden
 fel elkaar in 't verleden,
 nu zal, de dood ontgaan,
 Hij ons voorgaan.
 Maria, wil spreken,
 waar hebt gij naar gekeken?
 Christus begraven herrezen,
 ik zag zijn opstanding daar bewezen:
 door d'eng'len beleden,
 'k zag zweetdoek en 'k zag kleden.
 Christus mijn hoop is verrezen,
 naar Galilea zijn wij verwezen.
 Nu blijkt: Christus is ontstegen,
 voorwaar, aan de doden;
 gij winnaar, vorst, genees
 onze noden.
 Amen.
 Alleluia.

Veni Sancte Spiritus

Men ziet meteen dat de vormgeving van deze Pinkstersequens veel onvrijer is dan die van het Victimae: zij omvat hier tien regelmatige strofen van drie regels waarvan steeds de derde rijmt op de derde van de volgende zodat er gepaarde coupletten ontstaan. Gezien de ontwikkelingsgeschiedenis van de sequensencultuur ligt het voor de hand dat deze van recentere datum is. Men schrijft haar meestal toe aan Stephen Langton, aartsbisschop van Canterbury, die leefde van 1165 tot 1228 en in Parijs had gestudeerd. Hij was in 1215 betrokken bij de opstelling van de beroemde Magna Carta en is ook bekend gebleven als degene die de bijbel voor het eerst in hoofdstukken indeelde. Een andere en nog bekendere Pinksterzang 'Veni Creator Spiritus' -waarschijnlijk van Rabanus Maurus, abt van Fulda en bisschop van Mainz (776 of 780-856) en ook in Frankrijk opgeleid- bestond toen al en is misschien van invloed geweest op deze sequens. Ze zijn beide afkomstig uit de Ambrosiaanse traditie. Maar ook de tijdens het leven van Langton regerende, hyperbegaafde paus Innocentius III (1161-1216) wordt als de dichter van het 'Veni Sancte' gezien. Ook Hermannus Contractus (1013-1054) en Robert II de Vrome van Frankrijk (970-1031) worden genoemd. En er zijn er ook die er het predikaat 'anoniem' op hebben geplakt. Dit gezang werd niet alleen in de Pinkstermis gebruikt maar was ook een onderdeel van de Laudes Vespertinae van dat feest. Men ziet duidelijk dat het aan ritme heeft ingeboet en strict metrisch is uitgewerkt. Het sloot oorspronkelijk aan bij het alleluia-vers 'Veni Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium'. De meest bekende variant is 'sine tuo numine nihil est in lumine' wat correcter van rijm is maar ook minder 'flauw' dan 'in homine'. Het kan ook zijn dat hier een dogmatische discussie achterzit. Luther b.v. erkende deze variant (1523) en Thomas Müntzer (1524) nam haar in zijn tekst op. Van het 'Veni Sancte Spiritus' zijn veel vertalingen en bewerkingen gemaakt, onder anderen door Guido Gezelle in waarschijnlijk 1883. Hij laat elke terzine volledig rijmen en koppelt ze niet. Er zijn ook vertalingen van Mgr. K. Cruysberghs en van J. W. Schulte Nordholt (beide op het oorspronkelijke rijmschema), maar soms laat men het bij een niet rijmende getrouwe vertaling van de grondtekst. Mijn berijming probeert (beperkte) getrouwheid en (redelijke) zingbaarheid te combineren, maar alle derde regels op elkaar laten rijmen lijkt me in het Nederlands onhaalbaar. Literatuur over deze sequens: Durandus, Bona, Gihl, Chevalier, Dreves, Wilmart, Sommer, Ekkehardt, Jungmann, Julian en natuurlijk Blume.

In Festo Pentecostes.

Seq. 1.

Veni Sancte Spiritus, Et emitte caeli-tus Lumen tuum, reple tuorum corda fidelium. 2. Veni pater pauperum, Veni dator munerum, Veni lumen cordium. 3. Consolator optime, Dulcis hospes animae, Dulce refrigerium. 4. In labore requies, In aestu temperies, In fletu solatio. 5. O lux beatissima, Reple corda intima tuorum fidelium. 6. Sine tuo numine, Nihil est in lumine, Nihil est innoxium. 7. Lava quod est sordidum, Rigra quod est aridum, Sana quod est saucium. 8. Flece quod est rigidum, Fove quod est frigidum, Rege quod est devium. 9. Da tuis fidelibus, In te confidentibus, Sacrum septenarium. 10. Da virtutis meritum, Da salutis exitum, Da perenne gaudium. Amen. (Alleluia.)

rum fideli-um. 6. Sine tuo numine, Nihil est in lumine, Nihil est innoxium. 7. Lava quod est sordidum, Rigra quod est aridum, Sana quod est saucium. 8. Flece quod est rigidum, Fove quod est frigidum, Rege quod est devium. 9. Da tuis fidelibus, In te confidentibus, Sacrum septenarium. 10. Da virtutis meritum, Da salutis exitum, Da perenne gaudium. Amen. (Alleluia.)

Haec Sequentia dicitur quotidie usque ad sequens sabbatum inclusive.

Veni, Sancte Spiritus,
et emitte caelitus
lucis tuae radium.

Veni, pater pauperum,
veni, dator munerum,
veni, lumen cordium.

Consolator optime,
dulcis hospes animae,
dulce refrigerium.

In labore requies,
in aestu temperies,
in fletu solatium.

O lux beatissima,
reple cordis intima
tuorum fidelium.

Sine tuo numine
nihil est in homine,
nihil est innoxium.

Lava quod est sordidum,
riga quod est aridum,
sana quod est saucium.

Flecte quod est rigidum,
fove quod est frigidum,
rege quod est devium.

Da tuis fidelibus
in te confidentibus
sacrum septenarium.

Da virtutis meritum,
da salutis exitum,
da perenne gaudium.

Amen. Alleluia.

Nader ons, o Heil'ge Geest,
kom en zend ons op dit feest
van uw licht een gouden straal.

Bij u gaat het niet om geld,
niet om luxe of geweld,
maar om innerlijk onthaal.

Gij draagt troostend onze last,
zoete innerlijke gast,
heerlijke verfrissingsbron.

Rust bij harde werkzaamheid,
kalmte bij opvliegendheid,
troost waar diepe rouw begon.

O licht vol van zielsgeluk,
ruim het hart, dat lijdt aan druk,
van wie u zijn toegewijd.

Zonder uw gezag en gloed
is er in de mens geen goed,
niets dat dan geen schade lijdt.

Reinig wat verwaarloosd is,
wat verdroogd is, maak dat fris
en genees wie werd gewond.

Dat het starre soepel zij,
maak het kille warm en blij,
richt wat zelf zijn weg niet vond.

Geef uw mensen, trouw en vroom,
de vervulling van hun droom:
zeven gaven in hun geest.

Mog' hun inzet zijn beloond,
word' hun uiteinde bekroond
met het eeuwigdurend feest.

Amen. Alleluia.

Pinksteren

Lauda Sion Salvatorem

Deze derde Trente-sequens is duidelijk ontstaan in weer een verdere fase van de ontwikkeling op dit gebied. Men weet zeker wie de maker ervan is: Thomas van Aquino, geboren in 1225 te Rocca Secca in de buurt van het Monte Cassinoklooster in Italië en gestorven op 7 maart 1274 te Fossa Nuova op weg naar het concilie van Lyon. Hij kreeg in 1263 opdracht van paus Urbanus IV (1261-1264) het officie van Sacramentsdag -dit feest werd ingesteld in 1264- te scheppen waarin deze tussenzang werd opgenomen met vier welbekende hymnen: Adoro Te, Pange Lingua (een nieuwe met die naam en met het Tantum Ergo als slot), Sacris Solemniis (met het Panis Angelicus en Te Trina Deitas als slot) en Verbum Supernum (met het O Salutaris Hostia als slot). Het bekende Ave Verum is niet van Thomas van Aquino maar van Paus Innocentius VI (gestorven in 1362).

Men kan aan de inhoud van het Lauda Sion goed merken dat Thomas een theoloog was die de transsubstantiatie wilde verkondigen, maar zijn poëtische gaven waren er niet minder om: het is een geweldige prestatie zo'n inhoud weer te geven in zo'n uitstekende, zij het nogal kunstmatige vorm. Deskundigheid en bevlogenheid gaan hier samen. Inhoudelijk had hij veel te danken aan zijn grote leermeester Albertus de Grote van Keulen (1193-1280) en wat de vormgeving betreft volgde hij Adam van St. Victor na, in dit geval speciaal diens "Laudes crucis attolamus, waar het Lauda Sion soms een contrafact van genoemd wordt. Dit laatste zou betekenen dat daar de melodie vandaan komt, maar ook dat de tekst van hoogstaander aard zou zijn. Ook Luther waardeerde deze sequens, maar heeft de tekst enigszins gewijzigd. Vooral in het Duitse taalgebied heeft men nogal wat varianten de voorkeur gegeven: "Quantum potes, tantum aude" werd: "Quantum potes, tantum gaude", "Laudis thema specialis" werd "Laudis thema spiritalis", "Docti sacris institutis" werd: "Doctis sacris institutis", "Consecramus" werd "Consecravit" en "Fac sanctorum civium" werd: "Fac sanctorum omnium". De vierentwintig strofen zijn gepaard volgend het stramien: aac-bbc-ddf-eef enz. maar vanaf couplet negentien worden ze vierregelig: aaac-bbbc en de laatste twee zijn zelfs vijfregelig en toch in de laatste regel gepaard: aaaac-bbbbc. Een prestatie van de bovenste plank!

Het lied werd en wordt vaak bij sacramentsprocessies gebruikt. Bij "Ecce panis angelorum", dat door een priester solo werd gezongen, toonde men naar alle kanten zegenend de meegaande hostie. Mede door dit woord 'angelorum' kreeg Thomas later als eretitel 'de engelachtige doctor (doctor angelicus)', maar meer gepast lijkt me zijn 'gewone' epitheton: 'doctor communis' (de 'all round'-geleerde).

Het Lauda Sion werd pas later een sequens genoemd, omdat het missaal van Trente (Missale Romanum 1570) het bij de vijf erkende rekende. Men vond het toen kennelijk geen bezwaar dat we hier wel heel ver verwijderd zijn van een bewerking van het alleluia. Sommige kringen van de Reformatie bleven dit gezang in hun liturgie nog lange tijd trouw, zoals ook de bekende hymne "Pange lingua", maar vaak met enkele leerstellige wijzigingen. Het werd ook vertaald en gezongen in het Duits.

Voor verdere literatuur: Chevalier, Eisenhofer, Jungmann, Daniël, Bartsch, Bäumker, Gihl, Grappe, Dreves, Boelen, Grabmann, Amelli, Huf, Moliën, Johner, Lambot, Puscher en Mearns.

7. **L**auda Si-on Salvatorem, Laudam ducem et pastorem,
 In hymnis et canticis. 2. Quantum potes, tantum aude :
 Qui-a maior omni laude, Nec laudare sufficis. 3. Laudis the-
 ma speci-ali, Panis vivus et vitalis Hodie propo-
 ni-tur. 4. Quem in sacrae mensae coe-nae, Turbae fratrum
 du-odenaee Datum non ambigitur. 5. Sit laus plena, sit so-
 nora, Sit jucunda, sit decora Mentis jubilatio. 6. Di-es
 enim sollemnis agitur, In qua mensae prima recoli-tur
 Hujus insti-tutio. 7. In hac mensa novi Regis, Novum
 Pascha novae legis, Phase vetus terminat. 8. Vetusta-tem
 novi-tas, Umbram fugat veritas, Noctem lux eliminat.
 9. Quod in coena Christus gessit, Faci-endum hoc expres-
 sit In su-i memori-am. 10. Docti sacris insti-tutis,
 Panem, vinum in salutis Consecramus hosti-am. 11. Dog-
 ma datur christi-anis, Quod in carnem transit panis, Et
 vinum in sanguinem. 12. Quod non capis, quod non vides,
 Animosa firmat fides, Praeter rerum ordinem. 13. Sub di-
 versis speci-ibus, Signis tantum, et non rebus, Latent res
 eximi-ae. 14. Caro cibus sanguis notus. Manet tamen

Christus totus Sub utraque speci-e. 15. A sumente non con-
 cibus, Non confractus, non divi-sus : Integer accipi-tur.
 16. Sumit unus, sumunt mille : Quantum isti, tantum ille :
 Nec sumptus consumi-tur. 17. Sumunt boni, sumunt mali :
 Sorte tamen inaequali, Vitae vel inter-i-tus. 18. Mors est
 malis, vita bonis : Vide paris sumptio-nis Quam sit dis-
 par exitus. 19. Fracto demum sacramento, Ne vacilles, sed
 memento Tantum esse sub fragmento, Quantum toto te-gi-
 tur. 20. Nulla re-i fit scissura : Signi tantum fit fractura,
 Qua nec status, nec statu-ra Signati mi-nu-i-tur. 21. ECCE
 PANIS ANGELORUM, Factus cibus vi-atorum : Vere panis fi-
 li-orum, Non mittendus canibus. 22. In figu-ris praesigna-
 tur, Cum Isa-ac immola-tur, Agnus Paschae de-putatur,
 Datur manna patribus. 23. Bone pastor, panis vere, Jesu,
 nostri mi-se-re-re : Tu nos pasce, nos tu-ere, Tu nos bo-
 na fac videre In terra viventi-um. 24. Tu qui cuncta scis
 et vales, Qui nos pascis hic mortales : Tu-os ibi commen-
 sales, Coheredes et sodales Fac sanctorum ci-vi-um.
 Amen. Alle-lu-ia

Lauda Sion Salvatorem,
Lauda ducem et pastorem,
In hymnis et canticis.

Quantum potes, tantum aude:
Quia major omni laude,
Nec laudare sufficis.

Laudis thema specialis:
Panis vivus et vitalis
Hodie proponitur.

Quem in sacrae mensa coenae
Turbae fratrum duodenae
Datum non ambigitur.

Sit laus plena, sit sonora,
Sit jucunda, sit decora
Mentis jubilatio.

Dies enim solemnis agitur
In qua mensae prima recolitur
Hujus institutio.

In hac mensa novi regis
Novum pascha novae legis
Phase vetus terminat.

Vetustatem novitas,
Umbram fugat veritas,
Noctem lux eliminat.

Quod in coena Christus gessit
Faciendum hoc expressit
In sui memoriam.

Docti sacris institutis
Panem, vinum, in salutis
Consecramus hostiam.

Dogma datur Christianis
Quod in carnem transit panis
Et vinum in sanguinem.

Quod non capis, quod non vides
Animosa firmat fides
Praeter rerum ordinem.

Sub diversis speciebus
-Signis tantum et non rebus-
Latent res eximiae.

Huldig Sion uw bevrijder
loof uw herder, loof uw leider
met uw lied en koorgezang.

Durf volop uw lof te uiten,
zing van binnen, zing van buiten,
nee gij snoeft niet, wees niet bang.

Heden moet gij zeker zingen
van het grootste aller dingen:
brood dat leeft en leven geeft!

Eens is het de twaalf gegeven:
't Afscheidsmaal van Jezus' leven,
voordat hij geleden heeft.

Sindsdien is er volop reden
graag te zingen tot op heden
met een jubelende geest.

Ook vandaag en in deze feestdagen
wordt de opzet ons hier aangedragen
van dit kostbaar maaltijdsfeest.

Nieuw aan 's konings dis gezeten
gaan we 't nieuwe paaslam eten,
komt de oude tijd ten eind'.

Oud bezwijkt nu, nieuw gaat voor,
schaduw wijkt en licht breekt door,
nu door zon de nacht verdwijnt.

Wat toen Christus zelf in gang bracht
blijft nu blijvend in de aandacht,
nooit sterft zijn gedachtenis.

Onderricht door heil'ge reg'len
mog'n we brood en wijn bezeg'len
tot zijn heilsnalatenis.

Wat voor Christenen echt vaststaat
is dat brood in lichaam opgaat
en dat wijn hier geldt als bloed.

Wat gij zien kunt noch begrijpen
doet een diepgaand g'loof u blijken
waar natuur er niet toe doet.

Door door 't uit'rlijk heen te lezen
-dat is buitenkant, geen wezen-
vindt men een verborgen schat.

Caro cibus, sanquis potus,
manet tamen Christus totus
sub utraque specie.

A sumente non concisus,
Non confractus, non divisus,
Integer accipitur.

Sumit unus, sumunt mille:
Quantum isti, tantum ille
Nec sumptus consumitur.

Sumunt boni, sumunt mali;
Sorte tamen inaequali:
Vitae vel interitus.

Mors est malis, vita bonis,
Vide paris sumptionis
Quam sit dispar exitus!

Fracto demum sacramento
Ne vacilles, sed memento
Tantum esse sub fragmento
Quantum toto tegitur.

Nulla rei fit scissura,
Signi tantum fit fractura
Qua nec status nec statura
Signati minuitur,

ECCE PANIS ANGELORUM
Factus cibus viatorum,
Vere panis filiorum
Non mittendus canibus.

In figuris praesignatur,
Cum Isaac immolatur,
Agnus paschae deputatur,
Datur manna patribus.

Bone pastor, panis vere,
Jesu, nostri miserere,
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viventium.

Tu qui cuncta scis et vales,
Qui nos pascis hic mortales,
Tuos ibi commensales,
Coheredes et sodales
Fac sanctorum civium.
Amen.
Alleluia.

Vlees wordt spijs en bloed te drinken,
Christus valt niet te verminken,
blijft in beider vorm vervat.

Door wie eten niet gebroken,
niet beschadigd, niet doorstoken,
gaaf treedt hij ons tegemoet.

Of er één of duizend eten,
zijn bereik is niet te meten,
wordt daardoor niet ingeboet.

Goeden eten hier naast kwaden,
maar de afloop volgt de daden:
leven komt of ondergang.

Dood wacht kwaden, leven goeden,
kon dit gelijke maal verhoeden
dit verschil in levensgang!

Bij het breken wil bedenken
dat ons ieder deel zal schenken
wat bij dit gewijd gedenken
het geheel ons geven wil.

Van echt breken is geen sprake,
slechts het uit'rlijk kan men raken,
dat doet geestelijk niet ter zake,
sta slechts bij 't bedoelde stil!

Zie: het brood dat engelen wensen
wordt hier proviand voor mensen,
houd het binnen mensengrenzen,
werp het niet voor honden neer !

Houd van vroeger in gedachten:
Isaac die als offer wachtte,
't Paaslam dat de Joden slachtten
en het manna van weleer.

Goede Herder, brood ten leven,
Jezus, wil ons kwaad vergeven,
leid ons, door uw zorg gedreven,
naar uw koninkrijk verheven
in het land voorbij de tijd.

Gij die mateloos wijs en machtig
ons hier weidt, onz' dood indachtig,
maak ons daar met U deelachtig
aan de tafel rijk en prachtig
van de kring der eeuwigheid.
Amen.
Alleluia.

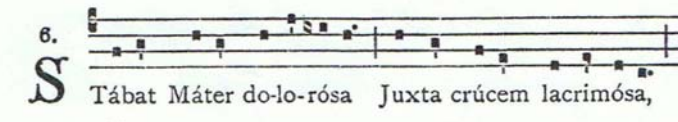
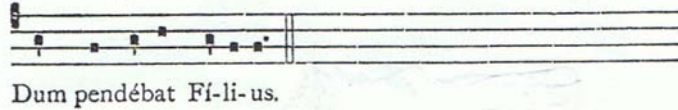
Stabat Mater Dolorosa

Geen van de vijf Trente-sequensen is in de latere muziek zo doorgedrongen als het Stabat Mater: er zijn composities aan ontleend door Josquin des Prés, Palestrina, d'Astoria, Pergolesi (de beroemdste?), Haydn, Schubert (D.175, in twee versies, resp. 1815 en 1817, onvoltooid), Rossini, Liszt, Dvorák, Diepenbrock en nog vele anderen. Meestal, maar niet algemeen, wordt de tekst ervan toegeschreven aan de zalige Jacopone da Todi, ook wel genaamd Jacobus di Tuderto of de Benedictis (1230-1306), advocaat te Todi in Italië, wiens vrouw stierf rond het jaar 1270. In zijn rouw over haar gedroeg hij zich volgens de overlevering als een nar maar het kan ook zijn dat zijn droefheid zich uitwerkte in zijn beroemde tekst. In 1278 trad hij in bij de Franciscanen ter plaatse maar hij voerde zijn versterving zo hoog op dat hij uit zijn klooster verbannen werd naar Palestina, een boetereis dus naar het heilige land. In 1303 was hij terug in het klooster van Callazone, waar hij op Kerstmis 1306 is gestorven. Het Stabat Mater is in elk geval ontstaan vanuit de Franciscaanse spiritualiteit waarin het emotioneel-menselijke aspect van de geloofservaringen zich hevig opdrong. Daarom zijn er ook die de heilige Bonaventura, gestorven in 1274, als de auteur ervan beschouwen. En weer anderen houden het op de Engelse Franciscan en aartsbisschop van Canterbury John Peckham die stierf in 1292. Er zijn er zelfs die de oorsprong ervan niet in de dertiende of veertiende eeuw zoeken maar in de vijftiende. Dan ziet men het als een bewerking van een oudere sequens: *Stabat iuxta Christi crucem, stabat videns vitae ducem vitae valefacere*, uit het einde van de dertiende eeuw. Kennelijk was het gedicht oorspronkelijk bedoeld voor privé-gebruik: er staat: 'me sentire' en 'lugeam'. Bovendien bevat de tegenwoordige tekst nogal wat aangepaste varianten: eerst stond er: 'Crucifixe, fac me fortem ut libenter tuam mortem plangam, donec vixero. Tecum volo vulnerari, te libenter amplexari in cruce desidero.' Daarnaast nog: 'contristantem et dolentem', 'Quae maerebat et dolebat et tremabat cum videbat' en 'fac ut anima donetur paradisi gloriae' waardoor er rijmt ontstaat met 'ad palmam victoriae'.

Het Stabat Mater is waarschijnlijk eerst een processiegezing geweest bij een boetetocht en later bij de kruisweg. Het heeft dus een heel andere oorsprong als een echte sequens. Maar in het Missale Romanum van 1570 werd het als tussenzang opgenomen in de dodenmis en op de vrijdag na passiezondag. Voor het misofficie van het feest van de zeven smarten van Maria op 15 september, dat in 1727 werd ingesteld, werd het verplicht gesteld. Omdat de gedichtvorm zo regelmatig is, zijn er in de loop der eeuwen nogal wat vertalingen op rijm en in strofen gemaakt ook op nieuwe melodieën. Vondel vertaalde de tekst op de wijs van 'let moet ick Laura aen Laura vraghen'. En Gezelle heeft twee (vrije) vertalingen gemaakt, te zingen op de overgeleverde gregoriaanse melodie. De eerste in zijn jonge jaren, rond 1850, waarbij hij niet de Romeinse maar de Romaanse tekst als uitgangspunt nam en de strofen paarde, en de tweede in 1895 die een veel rijpere taalvaardigheid verrraadt, eveneens vanuit de Romaanse versie. Ik druk beide hierna af. Er zijn mij drie melodieën bekend. De oudste en meest oorspronkelijke volgt hierna, de andere twee zijn gemaakt door resp. Dom Jausions en Dom. Fonteinne van Solesmes rond 1870.

Namen van deskundigen zijn: Mohnike, Listo, Kayser, Tenneroni, Werder, Pacher, Ferri, Mascia, Liuzzi, Habert, Dreves-Blume, Ozanam (Parijs 1852) en L. M. Fr. Daniëls (Naarden 1939).

Planctus B. Mariae Virginis.

6. **S** Tábat Máter do-lo-rósa Juxta crúcem lacrimósa,

 Dum pendébat Fí-li-us.

2. Cújus ánimam geméntem,
 Contristátam et doléntem
 Pertransívit gládius.

3. O quam trístis et afflícta
 Fúit illa benedícta
 Máter unigéniti !

4. Quae maerébat et dolébat,
 Pía Máter, dum vídebat
 Náti poénas ínclyti.

5. Quis est hómo qui non fléret,
 Mátrém Christi sí víderet
 In tánto supplício ?

6. Quis non pósset contrístari,
 Christi mátrém contemplári
 Doléntem cum Fílio ?

7. Pro peccátis súae géntis,
 Vídit Jésum in torméntis,
 Et flagéllis súbdítum.

8. Vídit súum dúlce nátum
 Moriéndo desolátum,
 Dum emísit spíritum.

9. Eia Máter, fons amóris,
 Me sentíre vim dolóris
 Fac, ut técum lúgeam.

10. Fac ut árdeat cor méum
 In amándo Christum Déum,
 Ut síbi compláceam.

11. Sáncta Máter, ístud ágas,
 Crucífixi fige plágas
 Córdi méo válíde.

12. Túi náti vulneráti,
 Tam dignáti pro me páti,
 Poénas mécum dívide.

13. Fac me técum píe flére,
 Crucífixo condolére,
 Donec égo víxero.

14. Juxta crúcem técum stáre
 Et me tibi sociáre
 In pláncu desídero.

15. Vírgo vírginum praeclára
 Míhi jam non sis amára :
 Fac me técum plángere.

16. Fac ut pórtém Christi mórtém
 Passiónis fac consórtem,
 Et plágas recólere.

17. Fac me plágis vulnerári,
 Fac me crúce inebriári,
 Et cruóre Fílii.

18. Flámmis ne úrar succénsus,
 Per te, Vírgo, sím defénsus
 In díe júdícií.

19. Chríste, cum sí hinc exíre,
 Da per Mátrém me veníre
 Ad pálmam víctóriæ.

20. Quando córpus moriétur,
 Fac ut ánimæ donétur
 Paradísi glória. Amen.

Stabat mater dolorosa
 iuxta crucem lacrimosa
 dum pendebat filius.

Cujus animam gementem
 contristatam et dolentem
 pertransivit gladius.

O quam tristis et afflicta
 fuit illa benedicta
 mater unigeniti.

Quae maerebat et dolebat
 pia mater dum videbat
 nati poenas inclyti.

Quis est homo qui non fleret
 matrem Christi si videret

Diep bedroefd en onder tranen
 zag de zoon zijn moeder staan en
 zij hoe hij te sterven hing.

Zie hoe 't zwaard van leed en lijden
 tot in't diepste van hen beiden
 smartelijk naar binnen ging.

O hoe droevig en verslagen
 kreeg die moeder daar te dragen
 't heengaan van haar enig kind.

Ach hoe treurde zij en rouwde
 toen z't schrijnend' leed aanschouwde
 van haar zoon zo teer bemind.

Welke mens zou er niet huilen
 als Maria weg wou schuilen

in tanto supplicio.

Quis non posset contristari
Christi matrem contemplari
dolentem cum filio?

Pro peccatis suae gentis
vidit Jesum in tormentis
et flagellis subditum.

Vidit suum dulcem natum
moriendo desolatum
dum emisit spiritum.

Eia mater fons amoris
me sentire vim doloris
fac ut tecum lugeam.

Fac ut ardeat cor meum
in amando Christum Deum
ut sibi complaceam.

Sancta mater, istud agas
cruxifixi fige plagas
cordi meo valide.

Tui nati vulnerati
tam dignati pro me pati
poenas mecum divide.

Fac me tecum pie flere
cruxifixo condolere
donec ego vixero.

Juxta crucem tecum stare
et me tibi sociare
in planctu desidero.

Virgo virginum praeclara,
mihi jam non sis amara
fac me tecum plangere.

Fac ut portem Christi mortem,
passionis fac consortem
et plagas recolare.

Fac me plagis vulnerari,
fac me cruce inebriari
et cruore filii.

Flammis ne urar succensus,
per te, virgo, sim defensus
in die judicii.

bij hem in haar diepste nood?

Wie zou blijven onbewogen
als hij zag haar treurend'ogen
en haar zoon dood op haar schoot?

Zij had staande aan zijn zijde
Jezus lange tijd zien lijden
bloedend en met doornenkroon.

Haar geliefde zoon zou komen
liggen, van het kruis genomen,
op haar schoot als op een troon.

Doe mij, moeder, bron van liefde,
voelen wat uw hart doorkliefde,
mij die met u medelijdt.

Moge ik van binnen branden,
vurig met mijn hart en handen
Christus dragen door de tijd.

Heil'ge moeder, wilt gij zorgen
dat bij mij wordt opgeborgen
't lijdenskruis diep in mijn hart.

Want om zoveel diepe wonden
die hij toen heeft ondervonden
wil ik delen in uw smart.

Laat mij met u zijn in tranen
en mijzelf gekruisigd wanen
tot ook ik gestorven ben.

Met u naast het kruis te waken
en tot u een troostwoord slaken
dat is waar'k mij toe beken.

Maagd der maagden, hooggeprezen,
wil voor mij niet bitter wezen,
deel met mij uw rouwbeklag.

Doe mij Christus'dood ook dragen,
en niet om het lijden klagen,
maar 't gedenken elke dag.

Laat zijn pijnen mij verscheuren,
'k wil mij door 't kruisleed sleuren
en door 't bloed van hem, uw zoon.

Breng mij niet waar vlammen branden
maar neem gij mijn lot in handen,
moedermaagd, bij 's Heren troon.

Christe, cum sit hinc exire,
da per matrem me venire
ad palmam victoriae.

Quando corpus morietur
fac ut animae donetur
paradisi gloria.
Amen.
Alleluia.

Christus, word'k hier weggenomen,
laat uw moeder tot mij komen
en schenk mij de zegeprijs.

Als mijn lichaam komt te sterven,
doe mijzelf de glorie erven
van 't beloofde paradijs.
Amen.
Alleluia.

STABAT MATER I

't Stond een' moeder en zij schreide
wyl ze droef bij 't kruishout beidde
waar heur' lieve zoon aan hong;
en dat heure ziel, vol zuchten,
ijl van vreugde en van genuchten,
't zweerd der bitterheid doordrong.

O hoe treurig, hoe verslegen
was die moeder, vol van zegen,
des eeniggeborenen;
zij, die weende en stond te kwijnen
en zoo beefde op 't zien der pijnen
van heur' uitverkorenen.

Wee de mensch die niet en rouwde
zoo hij Christi moed'r aanschouwde
in een wee zoo scheurende!
Wie zou kunnen zonder klagen
de eed'le moeder gade slagen
bij heur' zone treurende?

Zij zag Jesum voor de zonden
van zijn volk gekweld, geschonden
door de wreede geeselroe.
Zij zag haren zoet gewonnen
stervend en geheel verslonden
toen zijn brekend oog look toe.

Hei mij! Moeder, bron der liefde,
geef mij 't weedom dat dij griede,
geef dat ik dij medeklaag;
schenk dat ik toch gloei van binnen
om zóó Christum te beminnen
dat ik eens zijn hert behaag!

Heilge Moeder, hoor mijn smeeken
en druk vast elk wondeteeken
des gekruisten in mijn hert;
van dijn' zoon, die gansch doorkorven,
heeft voor mij geleën, gestorven,
geef mij d'helft van al zijn smert!

Laat mij waarlijk met dij weenen,
den gekruisten mij vereenen
lijdende al mijn leven lang;
mij met dij aan 't kruis bevinden,

(Gezelle)

mijn getraan aan 't dijne binden:
daár, daar is al mijn verlang!

Maghet, aller maagden schitter,
maak dijn hertje op mij niet bitter,
bij dij laat mijn tranen vlien!
Moog' ik Jesu dood verlangen,
als zijns lijdens erf ontvangen
en zijn wonden eere bien.

Wil mij met zijn kwetsen slagen,
en mij dronk-blij 't kruis doen dragen
klaar uit liefde tot dijn' zoon;
moog' ik branden en in gloed zijn
en door dij, o Maagd, behoed zijn
in den dag van straf en loon!

STABAT MATER 2

Naast het kruis, met weenende oogen,
stond de Moeder, diep bewogen,
daar, gegalgd, heur kind aanhing.

Dwers door 't midden van heur herte,
vol van zuchten, leed en smerte,
't scherpe zweerd der droefheid ging.

Ach! hoe droef, hoe vol van rouwe,
was die zegenrijke vrouwe,
moeder van dat eenig kind!

Ach! hoe treurde zij, hoe kreet zij,
ach! wat boezempijnen leed zij
naast Hem, die zij zoo bemint!

Wie die ook niet weenen zoude,
zoo hij 't bitter leed aanschouwde
dat Maria's ziel verscheurt!

Wie kan zonder medelijden,
Christus' Moeder zoo zien lijden,
daar zij met haar Zoon hier treurt?

Om de schuld van onze zonden,
ziet zij Jesus vol van wonden,
heel doorgeeseld, overall!

Ziet zij 't dierbaar Kind in 't strijden,
met de dood, verlaten lijden,
eer, eilaas, het sterven zal.

Moeder, liefde doet u kwijnen;
geef mij deel in al die pijnen,
dat ik met u mede ween'.

Laat mijn herte nimmer staken
God mij aangenaam te maken,
vlammende voor hem alleen.

Maagd der Maagden, mijn gebeden,
hoort ze, zonder bitterheden;
helpt mijn medelijdend hert.

Door de wonden die Hem schonden,
Moeder, en aan 't kruishout bonden,
deele ik in zijn pijn en smert.

Mocht ik klagen al mijn dagen,
mocht ik met u smerten dragen,
eer mijn sterfdag voorenviel.

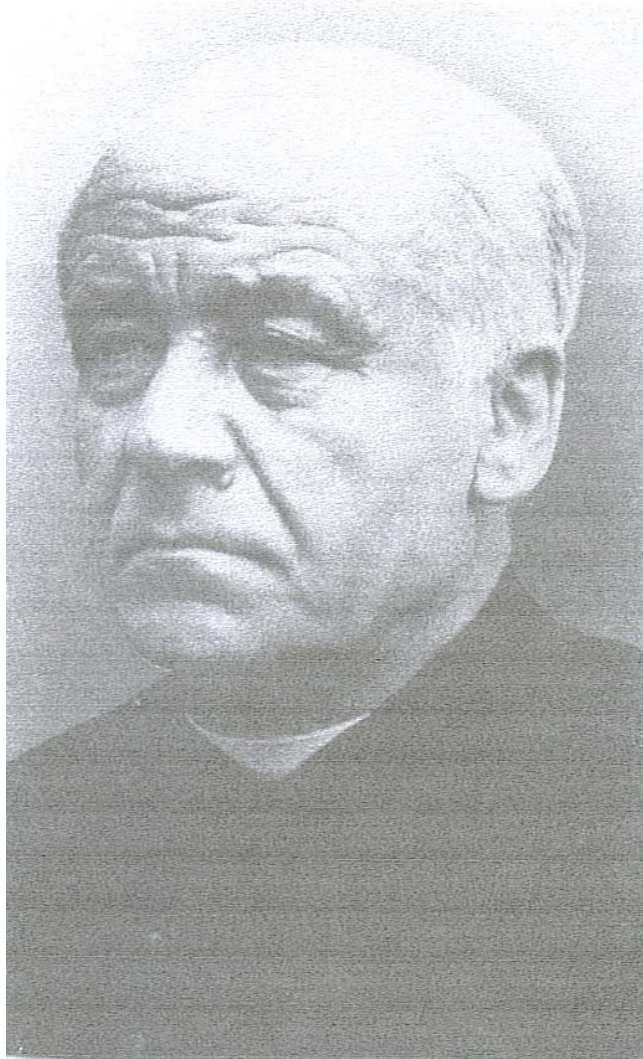
Mij bij 't kruis met u vereenen!
met u sterven, met u weenen!
is [he]t wenschen mijner ziel.

Maagd, der maagden roem en zegen!
werk mij in dien wensch niet tegen;
gun mij dat ik met u klaag:

Mochte ik eens in Christus' wonden
zijn verborgen, zijn verslonden,
'k ware in ruste: och, hoor mijn vraag!

Mocht ik Christus' kruise dragen,
hebben daarin mijn behagen,
heel doordronken zijn, voortaan!

Dan zal Jesus mijns ontfermen,
en Gij, Maagd, zult mij beschermen,
als ik voor 't oordeel staan.

Gezelle

Laat in Christus' dood en lijden
op dien dag mijn hert verblijden,
herontwekken mijne jeugd;

en, als 't lichaam komt te sterven,
laat mij dan voor eeuwig erven
's Hemels weergalooze vreugd.
Amen.

Dies Irae

De meest omstreden sequens van de Trente-vijf is het Dies Irae, Dies Illa. Zowel de tekst als de muziek zijn (niet alleen omdat de makers ervan eigenlijk niet bekend zijn) voorwerp van discussie tot op onze dagen: de tekst omdat er veel middeleeuwse bangmakerij in wordt gepresenteerd, de muziek omdat –zoals Sixtus Senensis al in 1566 vaststelde– die een ‘rhythmus inconditus’ (onbeholpen melodie) vertoont die wel heel ver verwijderd is van de vrije opzet der oorspronkelijke sequensen. Algemeen neemt men aan dat het ontstaan ervan te zoeken is in de omgeving van Napels in het begin van de dertiende eeuw en wel in Franciscaanse kringen. Meestal wordt als auteur Thomas van Celano O.F.M. genoemd die kort na 1250 gestorven is. Hij was de eerste levensbeschrijver van Franciscus van Assisi. Van hem zijn twee vita’s over deze grote heilige: een van 1228-1229 en een van 1245-1247. Omdat hij als Franciscaans schrijver zeer bekend is geworden en men geen andere auteur met zekerheid wist aan te wijzen, heeft men hem tot in onze tijd voor de mogelijke schrijver van deze sequens gehouden, maar van meer dan ‘toegeschreven aan’ is geen sprake. Hij is misschien niet meer dan de verspreider geweest. De tekst is geïnspireerd op twee bijbelteksten: Sefanja 1, 14 -16 en Rom. 2, 5 - 8. Ook dit gedicht is typisch ‘maakwerk’: steeds drie regels die rijmen, maar er is geen koppeling van strofen en aan het einde staan twee disticha die in zich maar niet met elkaar rijmen, afgeloten met twee niet rijmende slotregels. Men beschouwt deze afsluiting meestal als een latere toevoeging. Kortom: te veel rijm en te weinig ritme in de tekst zelf.

In de liturgie werd het Dies Irae pas in latere tijd ingevoerd in het officie van de eerste adventszondag en op Allerzielen. Weer later kwam het in de muziekboeken terecht achter het ‘Libera me’ van de uitvaartdienst. Pas in 1739 werd het definitief aanvaard maar wegens de angstaanjagende inhoud in 1956 weer afgeschaft en alleen nog erkend voor het Allerzielenofficie en voor uitvaarten als de familie er nadrukkelijk om vroeg en het lijk present was (dus niet in gedachtenisvieringen). De gregoriaanse muziek bevat drie melodiën voor telkens twee opeenvolgende strofen, deze komen drie keer achtereenvolgens voor (de derde de laatste keer slechts éénmaal) zodat er zeventien coupletten ‘gedekt’ zijn. De daarna volgende drie disticha hebben ieder een eigen melodie. De tweede van de drie melodieën lijkt gemaakt te zijn voor het ‘tuba mirum’ omdat er een soort bazuingeschal in lijkt te weerklinken.

In de Westerse muziekgeschiedenis was het Dies Irae een inspiratiebron van vele componisten. Ik noem slechts: Orlando di Lasso, Mozart, Cherubini en Berlioz. Mozart is op zijn sterfbed tot het ‘Voca me’ gekomen (volgens de overlevering). Behalve mijn eigen vertaling druk ik hier de vertaling van J. W. Schulte Nordholt (geb.1920) af zoals die in het Liedboek van de Kerken (1973) is opgenomen met de muziek van Jan van Biezen (geb. 1927). Zij laten de laatste drie strofen weg, daarmee suggererend dat die alleen toevoegsels zijn. Of alleen omdat ze het wilden houden bij de regelmaat van de drieregelige coupletten? Elders vond ik wel de vertaling die Schulte Nordholt van de laatste strofen heeft gemaakt: ‘O, dat is de dag van tranen, o, hoe moet de mens zich schamen, naakt en schuldig voor Gods ogen, Here, wees om hem bewogen. Goede Here Jezus, geef hun de rust. Amen.’

Over het Dies Irae kan men lezen bij: Ermini, Inganuez, Gihl, Capelle, Boer, Kurfess en...Blume.

Missae pro Defunctis.

Seq.
D I-es frae, dí-es illa, Sólvet saeclum in favilla :
 Tēste Dávid cum Sibýlla. Quántus trémor est futurus,
 Quando jú-dex est ventúrus, Cúncta stricte discussúrus!
 Túba mí-rum spár-gens sónum Per sepúlcrá regi-ónum,
 Cóget ómnes ante thrónum, Mors stupé-bit et natú-
 ra, Cum resúrget cre-a-túra, Judi-cán-ti responsúra.
 Líber scríptus pro-fe-ré-tur, In quo tó-tum continé-tur,
 Unde mún-dus judi-cé-tur. Jú-dex ergo cum sedé-bit,
 Quí-dquid lá-tet apparé-bit : Nil ín-últum remané-bit.
 Quid sum mí-ser tunc dictúrus? Quem patr-ó-num roga-tú-
 rus? Cum vix jú-stus sit secúrus. Rex tremé-ndae ma-je-
 stá-tis, Qui sal-vá-ndos sálvas gra-tis, Sálva me, fons pi-e-
 tá-tis. Recordá-re Jé-su pi-e, Quod sum cáusa tú-ae
 ví-ae : Ne me pér-das illa dí-e. Quaérens me, se-dí-

sti lássus : Redemísti crúcem pássus : Tántus lá-bor non
 sit cássus. Jú-ste jú-dex ul-ti-ónis, Dó-num fac remissi-ó-
 nis, Ante dí-em ra-ti-ónis. Ingemisco, tamquam
 ré-us : Cúlpa rúbet vúitus mé-us : Suppli-cánti párce
 Dé-us. Qui Ma-rí-am absolvísti, Et latró-nem exau-
 dístí, Mí-hi quoque spem dedísti. Préces mé-ae non sunt
 dí-gnae : Sed tu bó-nus fac benígne, Ne per-énni crémer
 í-gne. Inter óves ló-cum praesta, Et ab haédis me
 sequéstra, Stá-tu-ens in párte délixtra. Confu-tá-tis ma-
 ledíctis, Flámmis ácribus addíctis, Vóca me cum be-
 nedíctis. Oro súplex et acclí-nis, Cor contrí-tum qua-
 sí cí-nis : Gé-re cúram mé-i fí-nis. Lacrimósa dí-es
 illa, Qua resúrget ex favilla Judi-cá-ndus hó-mo
 ré-us : Hú-ic ergo pár-ce Dé-us. Pí-e Jé-su Dómine,
 dóna é-is réqui-em. A-men.

dies irae

Dies Irae

Dag van woede die gaat komen
als de brand wordt waargenomen
van Sybill' en Davids dromen.

Hoeveel angst wordt dan geleden
als de rechter op gaat treden
streng beziend' ieders verleden.

Een bazuin zal schel weerklinken
en alwie in't graf moest zinken
dwingen naar zijn troon te hinken.

Wie zal als de mensen opgaan
en natuur en dood verbaasd staan
tegen 's rechters oordeel ingaan?

Dan brengt men het boek naar voren
en laat ieder alles horen
wat de wereld is beschoren.

Als de rechter is gezeten
laat hij al 't verborg'ne weten
niets wordt bij de straf vergeten.

Wat helpt dan mijn zielig klagen,
wat een voorspreker te vragen,
zelfs een held krijgt straf te dragen.

Koning van ontzag en eerbied,
die zo vaak al zondaars vrijliet,
red mij die u smekend aanziet.

Goede Jezus, doe herleven
dat mij zoeken was uw streven,
wil die dag mij 't leven geven.

Zoekend zijt gij haast bezwelen,
zelfs hebt gij niet 't kruis ontweken:
loon naar last mag niet ontbreken.

Eerlijk straft gij, rechte rechter,
maar, vergeef mij, nog oprechter
spreekt gij vrij; die band is hechter.

Hoor mijn zuchten, ik ben schuldig,
schaamrood kleurt mij menigvuldig,
God, hoor hoe'k U smEEK en huldig.

Die Maria hebt vergeven
en de rover schonk het leven,
zoudt gij mij geen hoop meer geven?

Kan mijn kreet u niet bereiken,
doe uw goedheid sterker blijken,
en mij niet in vuur bezwijken.

Laat mij niet bij bokken dwalen,
wil mij bij uw schapen halen,
dan geneest uw hand mijn kwalen.

Voeg mij -uit de kring der bozen-
bij wie gij hebt uitgekozen
na de brand der goddelozen.

'k Bid U, nu ik ben verslagen,
't hart neerslachtig en vol vragen,
zie mij in mijn laatste dagen.

O, die dag zal, vol van tranen,
elke mens tot opstaan manen.

Wee wie zich dan veilig wanen!
God, wil toch een uitweg banen!

Here Jezus, toeverlaat,
spaar de mens die voor U staat!

Amen.

het koor

Liedboek van de Kerken 278 (Schulte Nordholt)

8 Dies irae, dies illa
lautmiddelceeuws / Jan van Biezen

1 Dag des oor-deels, dag des He - ren.
Al - les zal tot as ver - te - ren,
zo - als de pro - fe - ten le - ren.

2 Dag van schrik die aan zal breken
als de Rechter recht zal spreken
en het kwaad op aarde wreken.

3 De ba - zui - nen zul - len schal - len
door het do - den - rijk en al - len
voor de troon ter - neer doen val - len.

4 Dood en schepping zullen beven
als de mens verrijst ten leven,
als hij rekenschap moet geven.

5 En dan wordt het boek ge - le - zen
en de wereld wacht vol vre - zen
hoe het von - nis wordt ge - we - zen.

6 Is de Rechter dan gezeten,
dan zal Hij 't verborgne weten,
alle straf wordt toegemeten.

7 Waar moet ik dan van ge - wa - gen?
Wel - ke hel - per moet ik vra - gen?
Nie - mand kan uw oor - deel dra - gen.

8 Koning in verschrikking tronend,
en toch mild de schuld verschonend,
red mij, mij uw trouw betonend.

9 Je - zus, heb toch me - de - lij - den,
denk, hoe Gij voor mij moest lij - den.
Sta mij op die dag ter - zij - de.

10 Die, mij zoekend, zijt gebonden,
mij verlost hebt van mijn zonden,
zijn dan tevergeefs uw wonden?

11 Gro - te Rech - ter van de wra - ke,
laat mij uw ver - ge - ving sma - ken
voor Gij 't von - nis op zult ma - ken.

12 Schuldig ben ik aan het kwade,
rood van schaamte om mijn daden.
God, ik smEEK U, schenk genade.

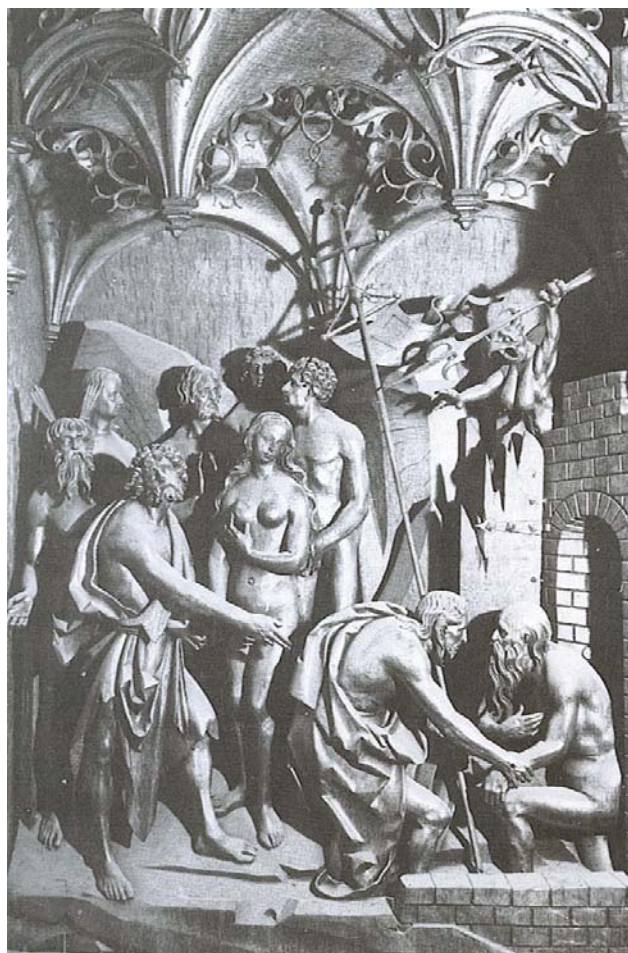
13 Die Ma - ri - a) hebt ver - ge - ven
en de moordnaar schonkt het le - ven,
mij ook hebr Gij hoop ge - ge - ven.

14 Houd mij mijn gebed ten goede.
Wil, Getrouwe, voor het woeden
van het helse vuur mij hoeden.

15 Wil mij met uw scha - pen wei - den,
en mij van de bok - ken schei - den,
mij ter rech - ter - zij - de lei - den.

16 Gaan de zondaars eens verloren,
is hun 't helse vuur beschoren,
roep mij uit als uitverkoren.

17 Hoor, ik roep in ang - stig kla - gen,
't hart ver - brij - zeld en ver - sla - gen,
red mij op die dag der da - gen.

nederdaling ter helle

Schuberts Deutsche Messe

Over het leven en het werk van Franz Peter Schubert, de grote Weense componist die leefde van 1797 tot 1828, is tamelijk veel bekend, omdat er veel onderzoek naar is gepleegd en het niet gaat om een figuur uit de (vaak 'anonieme') Middeleeuwen. In alle levensbeschrijvingen komt naar voren dat hij arm was, nogal teruggetrokken, klein van stuk, drager van een brilletje en een buikje, kippig, gek op een glas wijn en groot vereerder van Van Beethoven naast wie hij op zijn verzoek begraven werd. Toch is er over de achtergrond van zijn meest populaire koorcompositie, de 'Deutsche Messe', weinig te melden. Men weet dat de tekst, die niet die van de klassieke misgezangen is, is gemaakt door Johann Philipp Neumann, een professor van de Technische Hochschule in Wenen, maar wat de aanleiding geweest is tot het maken ervan en tot het geven van de compositieopdracht door Neumann aan Schubert valt niet meer te achterhalen. Schubert heeft eraan gewerkt enkele jaren vóór zijn dood, in 1826, en noemde zijn eerst door de geestelijkheid niet hartelijk begroete werkstuk "Gesänge zur Feier des heiligen Opfers der Messe". Het registratienummer is Deutsch 872. Men heeft wel gedacht dat de compositie bedoeld was voor het koor van de genoemde Technische Hogeschool, maar inmiddels weten we dat daar alleen een mannenkoor was, terwijl de muziek geschreven is voor vierstemmig gemengd koor met blazers, pauken, timpaan en orgel. Kennelijk om een feestelijke gelegenheid op te luisteren in een redelijk grote parochiekerk. We weten wel dat de tekstschrijver en de componist handelden in de geest van keizer Joseph II (1741-1790), die progressieve ideeën had en de volkstaal propageerde voor de liturgie op zijn grondgebied. Michaël Haydn was Schubert daar overigens al in voorgedaan met zijn "Deutsches Hochamt" van 1782. Dat de geestelijkheid eerst niet enthousiast reageerde, kwam niet daardoor maar door het gevaar dat de populaire, maar gemakkelijk tot oppervlakkige en sentimentele uitvoering leidende gezangen het meer 'hoogstaande' repertoire zouden verdringen, vooral toen het werk werd bewerkt voor alleen mannenkoor en voor éénstemmige volkszang. De muziek is in haar oorsprong al zeer eenvoudig, men herkent de liederencomponist in de betrekkelijk gemakkelijke en emotionele melodiën, die inderdaad het gevaar in zich dragen ordinair langgerekt te worden uitgevoerd. Schubert besepte dit zelf maar heeft niet de tijd gehad om hier tegen te protesteren, zodat in de tweede helft van de negentiende eeuw zijn compositie door kritische muzikkeners met argwaan werd aanhoord. Gelukkig is men in onze tijd weer wat meer op het spoor van de eigenlijke muzikale kracht gekomen van het werk, waar Schubert honderd gulden mee heeft verdiend. En ons aller waardering!

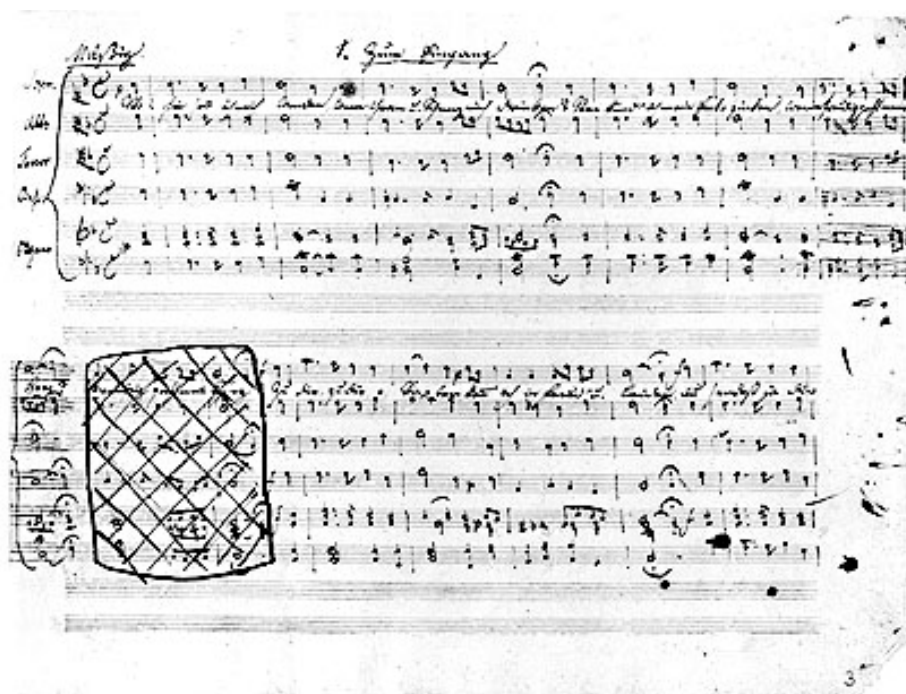
Toen de componist tien jaar was, was hij koorknaap in het keizerlijk 'Stadtkonvikt' van Wenen waarvan het koor later de beroemde "Wiener Sängerknaben" zou worden, op zeventienjarige leeftijd componeerde hij zijn eerste mis (in F, 1814) voor zijn geboorteplaats Liechtental (nu opgenomen als stadswijk in Wenen) en in zijn sterfjaar (1828) creëerde hij nog enkele Latijnse Motetten. Hij heeft uiteindelijk zes missen gecomponeerd waaronder de Missa Solemnis van 1822. Hieruit blijkt dat hij zijn leven lang de kerkmuziek een warm hart heeft toegedragen -misschien ook om den brode-, maar zijn religiositeit werd in de loop van zijn leven steeds meer ondogmatisch en vrijzinnig van karakter, wat ook blijkt uit de bevindelijke teksten van deze "Deutsche Messe". Of paste dit soort poëzie meer bij Neumann dan bij hem en was hij tegen betaling overal voor in? De muziek is typisch voor Schubert: enigszins melancholisch soms, soms uitbundig en steeds melodius met onverwachte wendingen.

Het werk bestaat uit acht delen die ik hierbij presenteer in de oorspronkelijke taal én in mijn vertaling die ook op Schuberts muziek gezongen kan worden. Want waarom wél in het Duits en niet in het Nederlands? Daarover zou overigens nog best eens te bekvechten zijn!

In sommige edities van de Deutsche Messe werd ook de 'Anhang' opgenomen die Schubert aan zijn werk toevoegde en die waarschijnlijk ook door Neumann is gemaakt wat de tekst betreft. Men voerde dit deel later -vooral op aandrang van Schuberts broer Ferdinand- vaak uit tijdens de offerande, als er tijd genoeg was. Of tijdens het communie-uitreiken. Eigenlijk zou het beter passen op de plaats van het Onze Vader (Pater Noster), want de inhoud is een bewerking van die bijbelse tekst (Matt. 6, 9-15). Maar dan zou niet de hele gemeenschap het "Gebet des Herren" (zo noemde Schubert dit deel dan ook) zelf bidden. Daarom hebben de geestelijken waarschijnlijk -terecht!- bezwaren gehad.

Schubert

Hier klonk de Deutsche Messe voor het eerst.

Deutsche Messe

I. ZUM EINGANG

1. Wohin soll ich mich wenden,
Wenn Gram und Schmerz mich drücken?
Wem künd' ich mein Entzücken,
Wenn freudig pocht mein Herz?
Zu Dir, zu Dir, o Vater,
Komm' ich in Freud' und Leiden,
Du sendest ja die Freuden,
Du heilest jeden Schmerz.

2. Ach, wenn ich Dich nicht hätte,
Was wär' mir Erd' und Himmel?
Ein Bannort jede Stätte,
Ich selbst in Zufalls Hand.
Du bist's, der meinen Wegen
Ein sich'res Ziel verleihet,
Der Erd' und Himmel weihet
Zu süßem Heimatland.

3. Doch darf ich Dir mich nahen,
Mit mancher Schuld beladen?
Wer auf der Erde Pfaden
Ist Deinem Auge rein?
Mit kindlichem Vertrauen
Eil' ich in Vaters Arme,
Fleh' reuerfüllt: Erbarme,
Erbarm', o Herr, Dich mein!

4. Süß ist Dein Wort erschollen:
Zu mir, ihr Kummervollen!
Zu mir! Ich will euch laben,
Euch nehmen Angst und Not.
Heil mir! Ich bin erquicket!
Heil mir! Ich darf entzückt
Mit Dank und Preis und Jubel
Mich freu'n in meinem Gott.

Bij de intocht

Waar moet ik mij op richten
als smarten mij verteren?
Of tot wie kan 'k mij keren
als vreugd' klopt in mijn hart?
Tot U, o Heer en Vader,
kom ik in vreugd'en lijden,
gij kunt mijn hart verblijden,
gij steunt mij bij mijn smart!

Ach, als ik U niet kende,
ontviel mij aard' en hemel;
'k vond overal ellende,
door 't noodlot overmand.
Gij hebt aan al mijn wegen
een zinvol doel gegeven:
het aards en hemels leven
maakt gij tot vaderland.

Maar kan ik U wel nad'ren
met zoveel schuld beladen?
Wie loopt op aardse paden
van zond' en schulden vrij?
Met kinderlijk vertrouwen
zoek ik uw vaderarmen,
gij zult u vast erbarmen,
ontferm u over mij.

Uw woord horen wij klinken:
'Komt tot mij wie verzinken,
ik geef u spijs en drinken,
red u uit angst en nood.'
Uw heil komt mij verkwikken,
Gij zult mijn lot beschikken,

geen angst doet mij meer schrikken,
ik jubel: God is groot!

II. ZUM GLORIA

1. Ehre, Ehre sei Gott in der Höhe!
Singet der Himmlischen selige Schar.
Ehre, Ehre sei Gott in der Höhe!
Stammeln auch wir, die die Erde gebar.
Stauen nur kann ich und staunend mich freu'n;
Vater der Welten! doch stimm' ich mit ein:
Ehre sei Gott in der Höhe!

2. Ehre, Ehre sei Gott in der Höhe!
Kündet der Sterne strahlendes Heer.
Ehre, Ehre sei Gott in der Höhe!
Säuseln die Lüfte, brauset das Meer.
Feiernder Wesen unendlicher Chor
Jubelt im ewigen Danklied empot:
Ehre sei Gott in der Höhe!

III. ZUM EVANGELIUM UND CREDO

1. Noch lag die Schöpfung formlos da,
Nach heiligem Bericht;
Da sprach der Herr: Es werde Licht!
Er sprach's und es ward Licht.
Und Leben regt, und reget sich,
Und Ordnung tritt hervor.
Und überall, allüberall
Tönt Preis und Dank empot.

2. Der Mensch auch lag in Geistesnacht,
Erstarrt von dunklem Wahn;
Der Heiland kam und es ward Licht!
Und heller Tag bricht an.
Und seiner Lehre heil'ger Strahl
Weckt Leben nah und fern;
Und alle Herzen pochen Dank,
Und preisen Gott, den Herrn.

3. Doch wärmend spricht der heil'ge Mund:
Nicht frommt der Glaub' allein,
Nur die Erfüllung eurer Pflicht
Kann Leben ihm verleih'n.
Drum gib ein gläubiges Gemüt!
Und gib uns auch, o Gott,
Ein liebend Herz, das fromm und treu
Stets folget dem Gebot.

4. Verleih uns Kraft und Mut,
Dass wir nicht nur die Wege seh'n,
Die der Erlöser ging,
Dass wir auch streben nachzugeh'n.
Lass so Dein Evangelium
Uns Himmelsbotschaft sein,
Und führ' uns, Herr, durch Deine Huld
In's Reich der Wonnen ein.

IV. ZUM OFFERTORIUM

1. Du gabst, o Herr, mir Sein und Leben,
Und Deiner Lehre himmlisch' Licht.
Was kann dafür ich, Staub dir geben?
Nur danken kann ich, mehr doch nicht.

2. Wohl mir! Du willst für Deine Liebe
Ja nichts als wieder Lieb' allein;
Und Liebe, dankerfüllte Liebe
Soll meines Lebens Wonne sein.

3. Mich selbst, o Herr, mein Tun und Denken
Und Leid und Freunde opir' ich Dir,
Herr, nimm durch Deines Sohnes Opfer
Die Herzensopfer auch von mir.

Bij het Gloria

Glorie, glorie zij God in den hoge!
klinkt het hierboven de hemelen door.
Glorie, glorie zij God in den hoge!
stamelt hen na hier beneden ons koor.
Stam'lend slechts klinkt hier op aarde het lied
van wie de pracht van Gods glorie bezieet:
Glorie zij God in de hoge!

Glorie, glorie zij God in den hoge!
zingt ook het sterrenkoor 's nachts met ons mee.
Glorie, glorie zij God in den hoge!
fluiست'ren de wolken en buldert de zee.
Jub'lende leden van 't eeuwigheidskoor,
brengt met gejuich weer uw lied ten gehoor:
Glorie zij God in den hoge!

Bij het evangelie en het Credo

Nog was de schepping niet gevormd
- zo luidt het oud bericht -
toen God de Heer sprak: Er zij licht!
Hij sprak en het werd licht.
En 't leven kwam en ging zijn gang,
men bracht er orde in
en overal klonk lofgezing
en iedereen had zin.

De mens lag ook in duisternis
verward door eigenwaan.
De Heiland kwam en het werd licht:
een held're dag brak aan.
De heil'ge straal van zijn verhaal
wekt leven overal
en alle harten brengen dank
en prijzen d' Heer van 't al.

Maar als vermaan spreekt Godes mond:
doet niet aan g'loof alleen,
slechts de vervulling van uw plicht
brengt 't leven verderheen.
Dus schenk ons, Heer, een vroom gemoed
en daarbij, lieve God,
een hart dat liefdevol en trouw
steeds volgt uw groot gebod.

Geef ons de kracht, schenk ons de moed
dat wij de wegen zien
die de Verlosser zelf eens ging
ter navolging nadien.
Laat zo uw evangelieboek
ons hemelvoorschrift zijn
en voer ons onder uw gezag
naar waar we zalig zijn.

Bij de offerande

U gaf, o Heer, met lijf en leven
en met uw leer ons hemels licht,
wat kan ik, mens, u daarvoor geven?
Slechts diep mijn dank aan u gericht.

Gelukkig wilt u voor uw gaven
van liefde niets dan liefde zien,
gij geeft niet om de pronk der braven,
gij wilt dat ik de liefde dien.

Mijzelf, o Heer, mijn doen en denken
mijn leed en vreugd'geef ik vandaag,
Heer, ik wil u mijn leven schenken
zoals uw zoon, ik doe het graag.

V. ZUM SANCTUS

1. Heilig, heilig, heilig,
Heilig ist der Herr!
Heilig, heilig, heilig,
Heilig ist nur Er!

Er, der immer war,
Ewig ist und waltet,
Sein wird immerdar.

2. Heilig, heilig, heilig,
Heilig ist der Herr!
Heilig, heilig, heilig,
Heilig ist nur Er!
Allmacht! Wunder! Liebe!
Alles ringsumher!
Heilig, heilig, heilig,
Heilig ist der Herr!

VI. NACH DER WANDLUNG

1. Betrachtend Deine Huld und Güte,
O mein Erlöser, gegen mich,
Seh' ich beim letzten Abendmahle
Im Kreise Deiner Teuren Dich.
Du brichst das Brot, Du reichst den Becher.
Du sprichst: Dies ist mein Leib, mein Blut,
Nehmt hin und denket meiner Liebe,
Wenn opfernd ihr ein Gleiches tut.

2. Wir opfern hier, nach Deinem Worte,
auf Deinem heiligen Altar;
Und Du, mein Heiland, bist zugegen,
Des Geistes Aug' wird Dich gewahrt.
Herr, der Du Schmerz und Tod getragen,
Um uns das Leben zu verleihn
Laß dieses Himmelsbrot uns Labung
Im Leben und im Tode sein.

VII. ZUM AGNUS DEI

1. Mein Heiland, Herr und Meister!
Dein Mund so segenreich,
Sprach einst das Wort des Heiles:
„Der Friede sei mit euch!“
O Lamm, das opfernd tilgte
Der Menschheit schwere Schuld,
Send' uns auch Deinen Frieden
Durch Deine Gnad' und Huld.

Bij het Sanctus

Heilig, heilig, heilig, heilig is de Heer.
Heilig, heilig, heilig, heilig, Hem zij eer!
Hij die geen begin kent en geen ondergang,
blijvend heerst en standhoudt eeuwigheden lang.

Heilig, heilig, heilig, heilig is de Heer.
Heilig, heilig, heilig, heilig, Hem zij eer!
Almacht, wond'ren, liefde dalen om ons neer!
Heilig, heilig, heilig, heilig is de Heer!

Na de consecratie

Nu, weet ik, zijt gij in ons midden,
met zorg en goedheid, ook voor mij.
Op 't laatste avondmaal te bidden
bij uw getrouwen maakt mij blij.
Gij breekt het brood, gij reikt de beker:
“Dit is mijn lichaam, dit mijn bloed,
neemt hiervan en gedenkt mijn liefde
wanneer gij naar mijn voorbeeld doet.”

Wij off'ren hier, naar uw verlangen,
op dit uw heilig hoogaltaar,
en gij, mijn heiland, volgt mijn gangen
en ik word geest'lijk u gewaar.
Heer, gij hebt leed en dood gedragen,
gij deed ons leven door uw pijn,
laat ons, gevoed naar uw behagen,
in dood en leven met u zijn.

Bij het Agnus Dei

Mijn heiland, heer en meester,
uw zegenrijke mond
sprak eens het woord: 'De vrede
zij u van 't nieuw verbond'.
O Lam, dat heeft gedragen
de last van onze schuld,
doe ons in deze dagen
van vrede zijn vervuld.

communie

2. In dieses Friedens Palmen
Erstirbt der Erdschmerz,
Sie wehen Heil und Labung
In's sturmbewegte Herz;
Und auch die Erdenfreude,
Durch ihn geheiligt, blüht
Entzückender und reiner
Dem seligen Gemüt.

3. Herr, uns're Lieben alle,
Die nun bereits von hier
Ins Land des Friedens gingen,
Nimm sie, nimm sie zu Dir!
Laß einst sie dort uns finden!
O seliger Verein,
Wenn wir des Himmelfrieden
Zusammen uns erfreun!

4. Mein Heiland, Herr und Meister,
O sprich erbarmungsreich
Zu uns das Wort des Heiles:
„Der Friede sei mit Euch!“
Send' uns den Himmelfrieden,
Den nie die Erde gibt,
Der nur dem Herzen winket,
Das rein und treu Dich liebt!

VIII. SCHLUSSGESANG

Herr, Du hast mein Flehn vernommen,
Selig pocht's in meiner Brust,
In die Welt hinaus, ins Leben
Folgt mir nun des Himmels Lust.
Dort auch bist Du mir nahe,
Überall und jederzeit.

Allerorten ist Dein Tempel,
Wo das Herz sich fromm Dir weih't!
Segne, Herr, mich und die Meinen,
Segne unsern Lebensgang!
Alles unser Tun und Wirken
sei ein frommer Lobgesang.

In deze vredespalm
sterft weg der mensen smart,
ze brengen rust en kalmte
in ons onstuimig hart.
En ook de aardse vreugde,
geheiligt in dit uur
bloeit zoals alle deugden
door 't innerlijke vuur.

Heer, hen die moesten sterven
en die ons dierbaar zijn
doe hen de vrede erven
in uw volmaakt domein.
Laat ons eens binnentreden
bij hen, weer bij elkaar,
en komen in uw vrede
in d'hemelvreugde daar.

Mijn heiland, Heer en meester,
O, spreek vanuit uw hart
tot ons het woord van vreugde
dat wegsmeelt onze smart.
Zend ons de hemelvrede
die d'aarde nimmer geeft
en waar slechts toe kan treden
wie deugdzaam voor u leeft.

Slotgezag

Heer, g'hebt mijn gebed vernomen,
ik ervaar het binnenin,
in de wereld van het leven
sterkt mij nu een diep're zin.
Daar zult u mij nader blijven
overal en t'aller tijd.

Allerwegen is uw tempel
waar het hart zich aan u wijdt!
Zegen, Heer, mij en de mijnen,
zegen onze levensgang:
dat ons aller doen en werken
voor u zij een lofgezag.

1. Zum Eingang

Wo - hin soll ich mich wen - den, wenn
Gram und Schmerz mich drük - ken? Wem künd ich
mein Ent - zük - ken, wenn freu - dig pocht mein
Herz! Zu dir, zu dir, o Va - ter, komm
ich in Freud und Lei - den, du sen - dest ja die
Freu - den, du hei - lest je - den Schmerz.

2. Zum Gloria

„Eh - re, Eh - re sei Gott in der Hö - he!“
sin - get der Him - li - schen se - li - ge Schar!
„Eh - re, Eh - re sei Gott in der Hö - he!“
stam - meln auch wir, die die Er - de ge - bar,
Stau - nen nur könn ich und stau - end mich freun,
Va - ter der Wel - ten, doch stimm ich mit ein:
„Eh - re sei Gott in der Hö - he!“

3. Zum Evangelium

Noch lag die Schöp - lung form - los da, nach
hei - li - gem Be - richt. Da sprach der Herr: „Es
wer - de Licht!“ Er sprach's, und es ward
Licht! Und Le - ben regt und re - get sich und
Ordnung tritt her - vor, — und ü - ber - all, all -
ü - ber - all tönt Preis und Dank ein -
por, tönt Preis und Dank ein - por. —

4. Zur Opferbereitung

I. Du gibst, o Herr, mir Sein und Le - ben und
dei - ner Leb - re himm - lich Licht. Was
kann da - für ich Staub dir ge - ben? Nur
dan - ken kann ich, mehr doch nicht, nur
dan - ken kann ich, mehr doch nicht.

5. Zum Sanctus

Hei - lig, hei - lig, hei - lig, hei - lig
ist der Herr! — Hei - lig, hei - lig,
hei - lig, hei - lig ist er er!

6. Zum Agnus Dei

Mein Hei - land, Herr und Mei - ster, dein
Mund so ie - - gens - reich — sprach
einmal das Wort des Hei - les: „Der Frie - de
sei — mit euch!“ — O Lamm, das
op - fernd eig - te der Men - schen - heit
schwo - re Schuld, — send uns auch dei - nen
Frie - den durch dei - ne Gnad und Huld. —

7. Zur Kommunion

Be - trach - tend dei - ne Huld und Gü - te, o
mein Er - lö - ser, ge - gen mich, ach
ich kein letz - ten A - bend - mah - le tun
Krei - ze dei - ner Jun - ger dich! Du
beidest das Brot, du reichst den Be - cher, du
sprichst: Dies ist mein Leib, mein Blut, nehmt
hin und den - ket mei - ner Lie - be, wenn
op - fernd ihr ein Glük - ches tut.

8. Schlussgesang

Herr, du hast mein Flehn ver - nom - men,
he - lig hoch's in — mei - ner Bru -
in die Welt hin - aus, ins Le - ben folgt mir
von des Him - mels Lust. Dort auch bist du
du mir na - he, ü - ber - all und o - der -
zeit, al - ler - or - ten ist dein Tam - pel, wo das
Herz sich fromm dir weiht. Seg - ne, Herr, mich
und die Mei - nen. Seg - ne ün - sern
Le - bens - gang. Al - les un - ser Tun und
Wie - ken sei ein from - mer Lob - - ge -
sang, sei ein from - mer Lob - ge - sang.

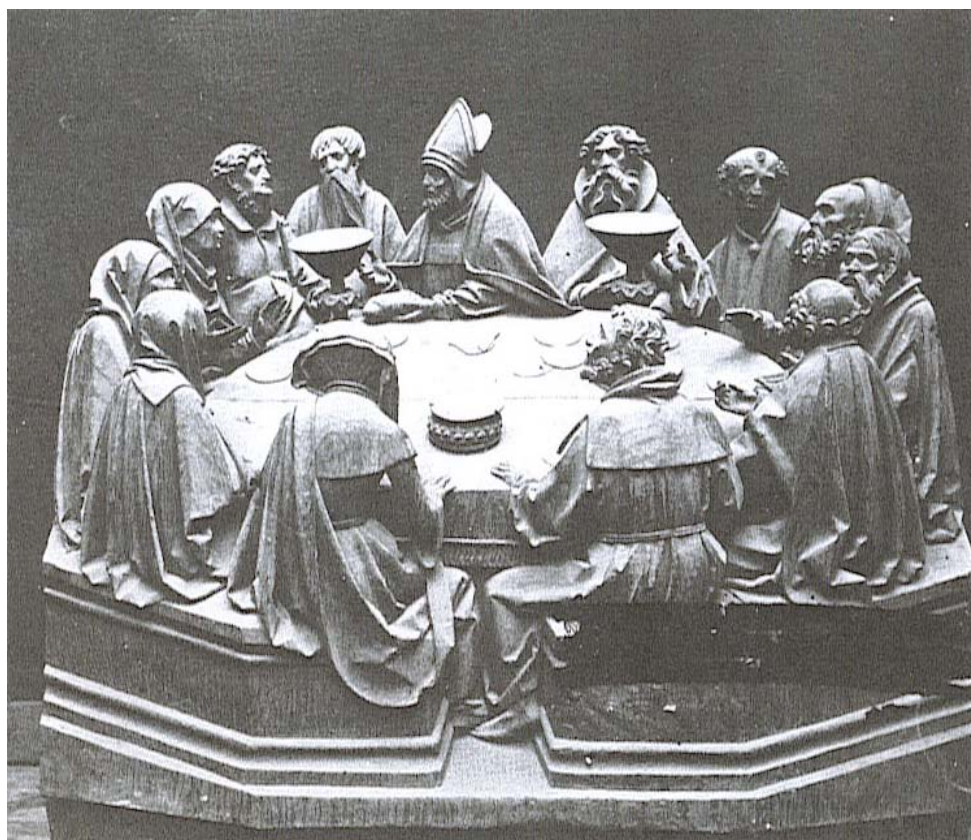
Heilig, heilig, heilig

Vgl. Js 6.3; Apk 4.8; Ps 102.28
Muz.: Fr. Schubert (Deutsche Messe).

$\text{♩} = 96$

1 Hei - lig, hei - lig, hei - lig, hei - lig is de
Heer. Hei - lig, hei - lig, hei - lig, hei - lig,
Hem zij eer! Hij die geen begin kent
en geen ondergang, blijvend heerst en
standhoudt eeuwigheden lang.

2 Heilig, heilig, heilig, heilig is de Heer,
Heilig, heilig, heilig, heilig, Heilig, Heilig, Hem zij eer!
Almacht, wond'ren, liefde dalen om ons neer!
Heilig, heilig, heilig, heilig is de Heer.

Messe

9. Anhang: Das Gebet des Herrn

Anbetend Deine Macht und Größe
versinkt in Nichts mein bebend Ich.
Mit welchem Namen, Deiner würdig,
Du Unnennbarer, preis ich Dich?
Wohl mir! Ich darf Dich Vater nennen,
nach Deines Sohnes Unterricht;
so sprech' ich denn zu Dir, mein Schöpfer
mit kindlich froher Zuversicht.

O Vater, der Du bist im Himmel
und überall zu jeder Zeit,
zu preisen Deinen Vaternamen
sei jedem Herzen Seligkeit!
O laß durch Deine Huld und Liebe
erscheinen uns Dein Gnadenreich,
und treues Tun nach Deinem Willen
mach' auch die Erde himmelgleich!

Herr, der Du nährst die jungen Raben,
Du kennst auch Deiner Kinder Not.
Nicht ist vergebens unser Flehen:
Gib uns auch täglich unser Brot!
Vergib uns, was wir irrend fehlten,
wenn wir die Schuld vor Dir bereu'n,
wie wir, auf Dein Gebot den Brüdern,
wie wir den Feinden auch verzeih'n.

Will die Versuchung uns verlocken,
gib Kraft, o Herr, zum Widerstand!
So vor der Seele höchstem Übel,
vor Sünde schütz uns Deine Hand!
Send' uns Geduld und Trost in Leiden!
Und kann's zu unser'm Heil gescheh'n,
so laß durch Deine Vätergüte
den bitteren Kelch vorübergeh'n!

Als ik aanbid uw macht en grootheid,
bezwijkt ontdaan mijn kleine ik,
want bij uw onuitspreekb're hoogte
schieft ik tekort elk ogenblik.
Gelukkig mag'k U Vader noemen
sinds ons uw zoon dat heeft geleerd,
dus spreek ik nu tot U, mijn Schepper,
als kind dat blij zijn ouders eert.

O Vader, U bent in de hemel
en overal te allen tijd',
te prijzen U als Onze Vader
voel' ieder hart als zaligheid.
O, wil ons schenken door uw liefde
de gave van uw koninkrijk
en mak'ons doen naar uw geboden
de aarde aan de hemel gelijk!

U, Heer, voedt vogels in hun bomen,
U kent uw kind'ren in hun nood;
laat ons gebed niet zinloos blijken,
schenk ook ons dagelijks ons brood!
Vergeef de zonden en tekorten
aan wie zijn schuld beleden heeft,
dat ieder niet alleen de zijnen
maar ook de and'ren echt vergeeft.

Wil men ons in verleiding brengen,
geef dan de kracht haar te weerstaan!
Houd onze ziel buiten het kwade
dat zonder U licht wordt gedaan.
Zend ons geduld en troost in 't lijden
en, als ons dat ten goede komt,
laat dan die bittere kelk voorbijgaan
omdat uw liefde nooit verstomt.

